

ЗАПОВІДНА СПРАВА

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ЕЛЕКТРОННОЇ БАЗИ ДАНИХ «ЛІТОПИС ПРИРОДИ»

Коллективом дослідників із залученням співробітників установ природно-заповідного фонду (ПЗФ) розроблено Програмне забезпечення для ведення бази даних «Літопис природи» (БД). Узагальнення даних зроблено Державною службою заповідної справи (ДСЗС) Мінприроди України.

Автори розробки — Ганна Коломієць, Ігор Сіренко, Сергій Сіренко. Науково-дослідна робота виконувалася Інститутом інноваційного розвитку суспільства (ІІРС) (директор — професор Любов Гальперіна) у складі творчого колективу (керівник Петро Царенко, виконавці: Тетяна Андрієнко, Дмитро Дубина, Ярослав Мовчан, Леонід Проценко, Павло Устименко, Микола Чорний). До розробки були залучені працівники установ ПЗФ — Галина Стрямець (ПЗ «Розточчя»), Федір Гамор, Василь Покинчереда (КБЗ), Володимир Бучко (Галицький НПП), Володимир Мальцев (Карадазький ПЗ), Микола Чорний (Канівський ПЗ), Владислав Артамонов (НПП «Бузький Гард»), а також співробітники ДСЗС — Ігор Іваненко, Сергій Матвеев, Григорій Парчук, Олеся Петрович.

Основою для формування БД є методичний посібник «Програма Літопису природи для заповідників та національних природних парків» (за редакцією д-ра біол. наук Т.Л. Андрієнко), затверджений спільним наказом Мінікоресурсів України і НАН України від 25 листопада 2002 року за № 465/430.

Новий посібник адаптований до сьогодення та сучасних вимог ведення «Літопису природи» установами ПЗФ у електронному вигляді, апробований деякими з них або їх представниками на занятті школи-семінару, а електронну БД у формі програмного забезпечення передбачається передати (після завершення проекту) заповідникам та природним паркам України.

Інтерфейсне програмне забезпечення дає змогу заносити в БД первинні відомості про об'єкт ПЗФ, завантажувати дані з бази даних «Літопис природи» (БДЛП) конкретної установи ПЗФ, переглядати відомості, здійснювати пошук, відбір та аналіз даних.

Національний природний парк «Бузький Гард». Фото О. Деркача

INDEX

«ЛІТОПИС ПРИРОДИ»: БАЗА ДАНИХ	2-3
NATURE CHRONICLE DATABASE	
КАРАДАЗЬКИЙ ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК НАН УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ	4-5
KARADAG NATURE RESERVE OF THE NAS OF UKRAINE: HISTORY AND PRESENT	
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР «ЛІТОПИС ПРИРОДИ: ЕЛЕКТРОННА БАЗА ДАНИХ ТА ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ»	6
SCIENTIFIC AND METHODIC SEMINAR «NATURE CHRONICLE: ELECTRONIC DATA- BASE AND PRACTICAL PECULIARITIES OF APPLICATION»	
КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК	7-8
CARPATHIAN BIOSPHERE RESERVE	
130 РІЧНИЦЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АНТОНІЯ МАРГІТТА: МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ	10
130TH BIRTHDAY ANNIVERSARY OF ANTHONY MARGITTA: INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE	
ІНСТРУКЦІЯ ПРО ВЕДЕННЯ ЛІТОПИСІВ ПРИРОДИ УСТАНОВАМИ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	11
DIRECTIONS OF THE NATURE CHRONICLE CONDUCTION BY INSTITUTIONS OF THE NATURE CONSERVATION FUND OF UKRAINE	
ГАЛИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК	12-13
HALYTSKY NATIONAL NATURE PARK	
НОВІ ЗМІНИ ДО ВОДНОГО І ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСІВ	14
NEW AMENDMENTS TO THE WATER AND LAND CODES	
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «БУЗЬКИЙ ГАРД»	15-16
NATIONAL NATURE PARK «BUZKY GARD»	

Від редакції. Подаємо скорочений опис Програми для ведення «Літопису природи» в електронному вигляді для загального уявлення читачів. У повному обсязі Програма буде надрукована у спеціальному методичному посібнику.

«Жива Україна» надає коротку інформацію про об'єкти ПЗФ України, в яких здійснюється апробація електронної БД «Літопис природи».

Цей випуск журналу «Жива Україна» присвячено копійчій роботі співробітників усіх установ природно-заповідного фонду України. Ми вдячні всім тим, хто невтомно працює заради того, щоб зберегти унікальні куточки природи нашої країни для наступних поколінь.

Коллектив авторів електронної БД «Літопис природи» також висловлює подяку колегам з державної служби заповідної справи та установ ПЗФ України за творчий внесок у розроблення електронної бази даних.

«ЛІТОПИС ПРИРОДИ»

БАЗА ДАНИХ*

Ганна Коломієць, Ігор Сіренко, **Сергій Сіренко**

База даних «Літопис природи» має реляційну структуру, тобто складається з набору взаємопов'язаних таблиць-довідників, яким відповідають сутності — інформаційні об'єкти предметної області. Для розробки бази даних «Літопис природи» використовувалась реляційна система керування базами даних Firebird 2.1.3 (<http://www.firebirdsql.org/>). Firebird — компактна крос-платформна вільна реляційна система керування базами даних, що реалізує більшість функцій ANSI SQL 2003. Інтерфейсну програму реалізовано за допомогою середовища програмування Borland Delphi 7, що базується на мові Object Pascal.

База даних «Літопис природи» містить такі таблиці:

- Довідник адміністративного поділу
- Перелік видів тварин, що охороняються, із зазначенням документу
- Довідник назв видів тварин
- Довідник авторів
- Довідник бібліографічних джерел
- Довідник міжнародних конвенцій
- Довідник природоохоронних документів
- Довідник геоботанічного районування
- Довідник типів впливів
- Довідник типів природних середовищ
- Опис об'єктів ПЗФ
- Довідник фенофаз рослин
- Довідник фенофаз тварин
- Довідник фізико-географічного районування
- Перелік видів рослин, що охороняються, із зазначенням документу
- Довідник назв видів рослин
- Результати дослідження тварин у даному об'єкті ПЗФ
- Список літератури щодо результатів дослідження тварин у даному об'єкті ПЗФ
- Список літератури стосовно даного об'єкта ПЗФ
- Автори спостережень запису в календарі природи (флора) даного об'єкта ПЗФ
- Автори спостережень запису в календарі природи (фауна) даного об'єкта ПЗФ
- Відомості щодо створення даного об'єкта ПЗФ
- Перелік конвенцій, у яких йдеться про даний об'єкт ПЗФ
- Відомості про події
- Відомості про додані файли
- Геоботанічне районування даного об'єкта ПЗФ
- Опис гідрології даного об'єкта ПЗФ
- Відомості про антропогенні та природні впливи в межах даного об'єкта ПЗФ
- Відомості про антропогенні та природні впливи на прилеглих до даного об'єкта ПЗФ територіях
- Відомості про антропогенні та природні впливи в межах охоронної зони даного об'єкта ПЗФ

- Метеорологічні показники
- Зв'язок даного об'єкта ПЗФ із іншими об'єктами ПЗФ
- Зв'язок даного об'єкта ПЗФ із об'єктами міжнародного значення
- Календар природи (тварини) даного об'єкта ПЗФ
- Фенологія до даного запису в календарі природи (тварини) даного об'єкта ПЗФ
- Календар природи (рослини) даного об'єкта ПЗФ
- Фенологія до даного запису в календарі природи (рослини) даного об'єкта ПЗФ
- Типи природних середовищ у даному об'єкті ПЗФ та оцінка їх стану
- Фізико-географічне районування даного об'єкта ПЗФ
- Результати дослідження рослин у даному об'єкті ПЗФ
- Дані про регулювання чисельності тварин у даному об'єкті ПЗФ
- Список літератури по результатах дослідження рослин у даному об'єкті ПЗФ
- Приналежність об'єкта ПЗФ до адміністративних районів
- Опис напрямків даного наукового дослідження у даному певному об'єкті ПЗФ
- Аналіз наукових досліджень у даному об'єкті ПЗФ
- Перелік авторів даного наукового дослідження у даному об'єкті ПЗФ
- Опис наукових досліджень даного об'єкта ПЗФ
- Флористичні списки судинних рослин даного об'єкта ПЗФ
- Опис рослинності даного об'єкта ПЗФ
- Порушення заповідного режиму у даному об'єкті ПЗФ
- Особливості поточного року в даному об'єкті ПЗФ
- Довідник напрямків наукових досліджень
- Довідник рослинності
- Довідник типів порушення заповідного режиму

ОПИС ІНТЕРФЕЙСНОЇ ПРОГРАМИ
БАЗИ ДАНИХ

Головна форма. Робота з базою даних (БД) здійснюється через інтерфейс, який реалізовано в програмному модулі `litopus.exe`. При запуску головного модуля на виконання на екрані з'являється головна форма «ІС "Літопис Природи"».

В інформаційній системі «Літопис Природи» використано механізм закладок. Закладка в даному випадку — це кнопка у верхній частині інтерфейсного вікна, з якою асоційовано деякі поля форми, які стають видимими при натисненні на кнопку.

Управління таблицями здійснюється за допомогою навігатора БД.

Географічні координати мають вноситься в картографічній проекції WGS84 у вигляді градусів із десятковою частиною. Для більш зручного введення даних у БД, для кожної пари полів для

Засновники:

УкрЮНЕПКМ, редакція «Жива Україна»

Почесний редактор

Юрій Шеляг-Сосонко

Головний редактор

Ярослав Мовчан

Заступник головного редактора

Дмитро Дубина

Редакційна рада:

Тетяна Андрієнко, Алла Безусько, Микола Білокінь, Александр Богачов, Юлія Бондаренко, Олександр Бонь, Михайло Борисюк, Людмила Вакаренко, Любов Гальперина, Василь Гелюта, Анатолій Генев, Анатолій Гриценко, Яків Дідух, Ірина Дудка, Ігор Ємельянов, Іван Заєць, Наталія Заїменко, Олександр Запорожець, Юліан Злобін, Ігор Іваненко, Володимир Ісаєнко, Віктор Карамушка, Юрій Колмаз, Ганна Коломієць, Тетяна Кондакова, Лідія Корбут, Ольга Крижанівська, Вероніка Маковій, Юрій Масікевич, Сергій Матвеев, Наталія Мовчан, Сергій Мосякін, В'ячеслав Олещенко, Сергій Попович, Леонід Проценко, Володимир Радченко, Ірена Рудіна, Володимир Солодкий, Христя Соневицька, Микола Стеценко, Оксана Тарасова, Анатолій Травлеєв, Наталія Фишко, Тетяна Червченко, Юрій Чорнобай

Редакція:**Відповідальний редактор**

Антоніна Олешко

Літературний редактор

Світлана Єзерницька

Редактор англomовного блоку

Наталія Чупріна

Верстка Павла Москаленка**Інформаційна підтримка** — Олег Кохан**Організаційна підтримка** — кафедра екології**Інституту екологічної безпеки НАУ.**

Цей випуск підготовлено та видано в рамках проекту «Створення інформаційно-аналітичної бази даних «Літопис природи» установ природно-заповідного фонду України», замовник — Державна служба заповідної справи.

Організація-виконавець: Інститут інноваційного розвитку суспільства .

Адреса редакції: 252004 Україна, м. Київ, вул. Терещенківська 2

Тел.: +38 (044) 234-8334, 235-4182, т/факс: 235-7062

Відповідальність за достовірність

та зміст інформації несе автор публікації.

Посилання на «Живу Україну» обов'язкове.

Номер державної реєстрації:

КВ-3160 від 07.04.98

© «Жива Україна» 2009

введення координат передбачено механізм автоматичного перерахування координат, поданих у формі градусів, хвилин та секунд, - у градуси із десятковою частиною. Для цього потрібно заповнити відповідні пари полів «град.», «хв.» та «сек.» та натиснути кнопку із позначкою < .

На багатьох закладках передбачено введення укладачів або авторів відомостей. Спочатку відомості про укладачів необхідно занести до довідника «Інформація про авторів».

На більшості закладок внизу є поле «Укладач», значення якого обирається із довідника «Інформація про авторів». У цьому полі за потреби вказується автор, який відповідальний за укладання відомостей, представлених на даній закладці в цілому.

На окремих закладках розміщено кнопку «Розгорнути перелік». Вона дозволяє збільшити розмір вікна, де відображається перелік записів поточної таблиці БД для зручнішого перегляду/пошуку даних у таблиці.

Завантаження відомостей

Версія інтерфейсної програми для Державної служби заповідної справи відрізняється від версії для установ ПЗФ наявністю можливості завантажити інформацію з інших файлів БД. Ця функція необхідна при отриманні службою файлу БД із внесеними даними про об'єкт ПЗФ. Для завантаження інформації з іншого файлу БД необхідно обрати пункт головного меню «Завантажити інформацію з іншої бази».

Закладки форми перегляду, введення та редагування даних

На закладці «Об'єкт ПЗФ» відображується перелік усіх об'єктів ПЗФ, відомості про які введено в БД. На цій закладці наявна можливість додавання, вилучення записів про об'єкти ПЗФ, а також вибору об'єкту ПЗФ (далі – Об'єкт) для введення та редагування загальних відомостей про Об'єкт.

На закладці «Опис об'єкта» наявні відомості про геоботанічне, фізико-географічне, адміністративне та біогеографічне розташування об'єкта, опис природних середовищ у межах об'єкта і текстові примітки стосовно об'єкта.

На закладці «Зв'язок з іншими об'єктами» вказуються відомості про перетин території даного об'єкта з територіями інших об'єктів ПЗФ України та об'єктів міжнародного значення.

На закладці «Наукові полігони» для кожного полігону вносять назву, рік створення, площу, географічні координати центру, короткий текстовий опис, перелік напрямків наукових досліджень, що ведуться на цьому полігоні, перелік літературних джерел щодо цього полігону.

На закладці «Рельєф» вводиться в БД загальний опис рельєфу, а також подій за роками. Характеристика основних елементів рельєфу Об'єкта, відповідно до вимог Програми, а також орографічна карта вводиться у відповідному розділі закладки «Додані файли».

Матеріали подають у вигляді прикріпленого файлу із розширенням .doc, .xls, .jpg.

Закладка «Метеопоказники та гідрологія» містить дані метеорологічних спостережень, опис особливостей поточного року та дані гідрологічного опису об'єкта.

На закладках «Фауна» та «Флора» вказуються результати досліджень тварин та рослин на території об'єкта ПЗФ: назва виду, місцезнаходження популяцій, їх чисельність.

Закладка «Склад флори — Судинні рослини» дозволяє вносити в БД флористичні списки судинних рослин.

Дані про рослинність об'єкта ПЗФ можна ввести у БД, використовуючи закладку «Рослинність». На цій закладці вноситься перелік відмічених для Об'єкта асоціацій, що занесені до «Зеленої книги України». Результати досліджень рекреаційних змін рослинності, проведені відповідно до рекомендацій Програми, подають у вигляді прикріплених файлів із розширенням.

Календар природи вноситься у базу даних через закладки «Календар природи — Рослини» та «Календар природи — Тварини».

Дані щодо регулювання чисельності тварин вносяться на закладці «Регулювання чисельності».

Перелік природних та антропогенних впливів у межах охоронної зони, на території об'єкта і прилеглих земель вказується на закладці «Впливи».

Перелік порушень заповідного режиму, відомості про можливе використання природних ресурсів у господарських цілях у відповідних ділянках та зонах, а також дані про відновлювальні, регуляторні біотехнічні та созо-технічні заходи, які проводяться на окремих ділянках об'єкта, вносяться у БД, на закладці «Заходи та порушення».

Відомості про участь установи у виконанні чинних для України міжнародних конвенцій та про плани дій для збереження / відтворення видів природних об'єктів вказуються на закладці «Міжнародна участь та плани дій».

Дані про наукові дослідження на території об'єкта та їх аналіз вносяться на закладці «Наукові дослідження».

Список використаної літератури до записів про об'єкти ПЗФ вноситься на закладці «Джерела».

На закладці «Додані файли» можливо приєднати до БД відомості у зовнішніх файлах до кожного розділу відповідно (дані вводять у базу у вигляді прикріпленого файлу із розширенням .doc, .xls, .jpg). За цими даними не передбачено вести пошук по БД і робити інформаційні запити.

Таблиці-довідники. Частина інформації в БД «Літопис Природи» розміщена в спеціальних таблицях-довідниках. Інформація в ці таблиці була внесена на етапі розробки БД, але в інтерфейсі користувача передбачена можливість вилучення, редагування і введення нових записів у ці таблиці.

Вибір довідника для роботи здійснюється за допомогою меню «Головне меню/Довідники». Для кожного довідника викликається своя форма, в верхній частині якої розміщено вікно, для перегляду записів відповідної таблиці-довідника. Під вікном розміщений повний набір кнопок управління записами відповідної таблиці БД, в якій зберігаються дані відповідного довідника.

У нижній частині містяться поля, за допомогою яких можна ввести або відредагувати дані відповідного довідника. На формі кожного довідника розміщено також повну групу кнопок управління записами відповідної таблиці.

Запити. Формування та виконання запитів до БД відбувається на окремій формі «Запити».

ВИСНОВКИ. Розроблено інтерфейсну програму користувача БД у двох версіях: для установ ПЗФ та для Державної служби заповідної справи. Для роботи інтерфейсної програми потрібно лише встановити сервер баз даних Firebird 2.1.3. Програма не потребує значних обчислювальних ресурсів для роботи і зручна у використанні.

NATURE CHRONICLE DATABASE

An adapted methodic handbook «Nature Chronicle Program for reserves and national nature parks» for conduct of the Nature Chronicle in electronic kind occupies all directions of scientific research provided for the Nature Chronicle Program for reserves and national nature parks.

Data formats suggested in the elaboration provide both the complete coverage of information for conduct of the Nature Chronicle including of the past and handy for use automatic data-processing, calculations, plotting etc.

A database of the Nature Chronicle has a communicative structure, i.e. consists of an inter-related table-handbook set, to which the information objects of subject area correspond and includes some of the following:

- Handbook of the nature conservation acts;
- Handbook of geobotanical regionalization;
- Handbook of physico-geographical regionalization;
- Convention list as for the object of the NCF;
- Types of natural environments at the object of the NCF and assessment of their state;
- Research results of plants at the object of the NCF and others.

КАРАДАЗЬКИЙ ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

В.І.Мальцев, Карадазький природний заповідник НАН України, АР Крим

Карадазький природний заповідник Національної академії наук України було створено у 1979 році для збереження унікального природного комплексу гірського масиву Карадаг, який представляє собою рештки згаслого вулкану юрського періоду. «Карадаг» в перекладі з тюркського – «Чорна гора». Його найвища точка – вершина гори Святої – 576 м над рівнем моря. Загальна площа заповідника становить 2874,2 га, з яких 809 га – це морська акваторія, що безпосередньо примикає до гірського масиву. Рослинно-тваринний комплекс заповідника через свою унікальність отримав статус об'єкта Національного надбання України.

Рослинний світ Карадагу налічує 3000 видів, серед яких 133 занесені до «Червоної книги України», зокрема 55 – ендеміки. Тут зареєстровано 5500 видів тварин, з яких 209 занесено до «Червоної книги України».

Важливим етапним моментом в існуванні наукової установи на Карадазі стало її входження (як філіалу) у 1963 році до новоствореного тоді Інституту біології південних морів АН УРСР ім.О.О. Ковалевського (ІнБПМ). У цей період основну

КАРАДАЗЬКА ДОЛИНА

увагу тут приділялося експериментальним дослідженням у галузі гідробіології і фізіології морських організмів (зокрема, з середини 60-х років тут проводиться вивчення особливостей обміну звуковими сигналами у дельфінів), а також організації природоохоронної діяльності.

З моменту свого заснування на базі філіалу (1979 р.) Карадазький природний заповідник (тоді національний) перебував у структурі ІнБПМ, а з 1997 р., після реорганізації, стає самостійною установою НАН України. Тепер основна увага приділяється вивченню біорізноманіття Південно-східного Криму, а також екоосвітній діяльності.

Наукове забезпечення збереження природного комплексу на Карадазі – першочергове завдання наукової структури заповідника. Дослідження проводяться як силами фхівців заповідника, так і за допомогою співробітників провідних НДІ біологічного профілю НАН України, університетів, інших наукових установ. Результати цих досліджень узагальнюються в Літопису природи Карадазького природного заповідника НАН України, який щорічно видається відкритим друком у вигляді збірника наукових праць.

Екоосвітня діяльність заповідника полягає в наданні місцевому населенню і відпочивальникам всебічної інформації про його природні комплекси та природу Південно-східного Крим загалом. Для цього в заповіднику створено Музей природи та історії Карадагу, відкрито пішохідну екологічну стежку і морський екологічний маршрут, працює морський акваріум, організовуються відвідини дельфінарію.

У розпорядженні заповідника є багата наукова бібліотека, заснована ще Т.І. В'яземським, фондами якої користуються не лише місцеві науковці, а й фахівці споріднених наукових установ та ВНЗ, а також студенти.

Карадазький природний заповідник НАН України всебічно сприяє підготовці наукових кадрів. Щорічно його відвідують студенти-біологи і географи в рамках літніх польових практик, деякі з них у подальшому беруть участь у наукових дослідженнях на Карадазі і продовжують їх під час навчання в аспірантурі.

Історична довідка

Багата на пригоди і вельми цікава історія заповідника. Відомий дослідник Тавриди К.І. Габлиць, а потім академік П.С. Паллас першими звернули увагу на своєрідну, екзотичну красу Карадагу. А.А. Прозоровський-Голіцин у 1881 році виявив його вулканічне походження, а А.Е. Лагоріо

Фото Л.В. Знаменської

СКЕЛЯ СФІНКС

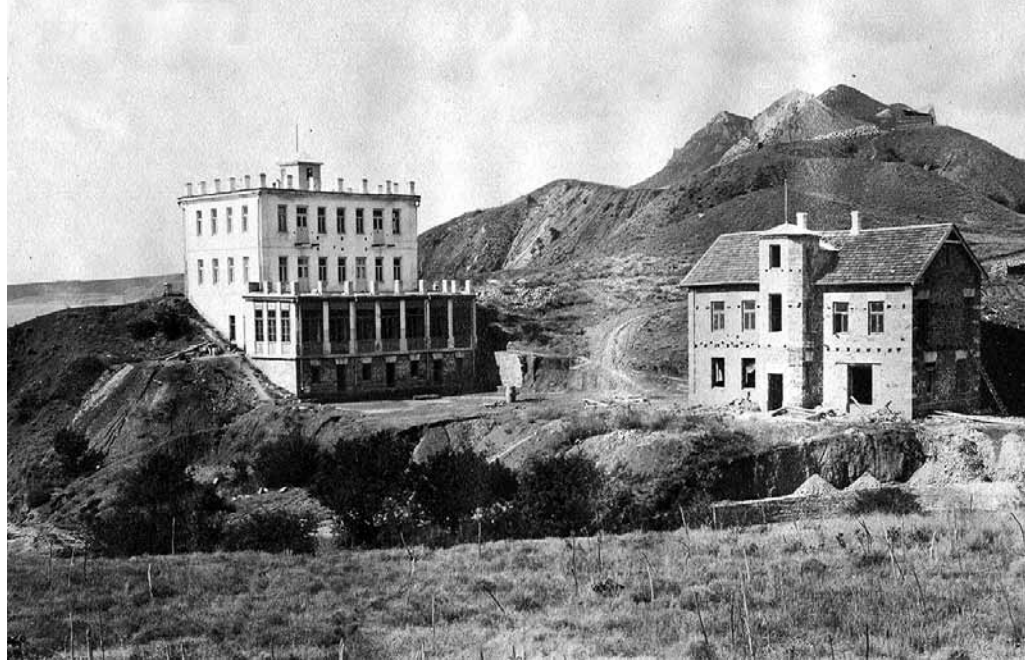

СКЕЛЯ-АРКА ЗОЛОТІ ВОРОТА

www.photokata.com

склав першу геологічну карту. Систематичні наукові дослідження Карадагу розпочалися на початку ХХ століття, коли приват-доцент Московського університету Терентій Іванович В'яземський придбав тут невеликий маєток і поставив собі шляхетну мету створити на його території науковий центр з вивчення моря. Так 1914 року коштом самого Т.І. В'яземського та його колеги і однодумця професора Московського університету Льва Захаровича Мороховця на березі моря біля підніжжя Карадагу зросли будівлі Біологічної наукової станції. Проте проект виявився фінансово заважким для цих двох великих ентузіастів, і того ж таки 1914 року, після смерті В'яземського, Карадазька Біологічна наукова станція ім. Т.І. В'яземського переходить під оруду Московського Товариства дослідників природи.

Карадазька Біологічна наукова станція ім. Т.І. В'яземського, заснована 1914 р.

Фотографія з архіву О.Ф. Слудського

ТЕРЕНТІЙ ІВАНОВИЧ В'ЯЗЕМСЬКИЙ

Директором її стає вчений-геолог Олександр Федорович Слудський, на долю якого випали найтяжчі роки існування установи в період революції, громадянської війни і повоєнного безладу. Проте, дослідження на Біостанції не припинялися, зокрема вивчалася геологічна історія Карадагу, і одним з наукових результатів стала праця О.Ф.Слудського, що вийшла друком 1924 року, «О национальном парке на Карадаге», в якій автор вперше

обґрунтовує необхідність захисту цього унікального природного комплексу шляхом створення заповідного об'єкта.

Тоді проект реалізовано не було. Більше того, біологічна станція кілька разів передавалася від одного відомства до іншого, проте жодне з них не могло забезпечити їй постійну фінансову підтримку. Становище виправилося лише з переходом Карадазької наукової біологічної станції під оруду Академії наук Української РСР (1937 р.). АН УРСР надавала установі велике значення, одразу була створена Вчена рада Карадазької біологічної наукової станції ім. Т.І. В'яземського, яку очолив академік І.І. Шмальгаузен, а до її складу увійшли провідні вчені-біологи академії. Відтоді починається ретельне планування наукових досліджень і їх регулярне фінансування, академія також дбає про подальший розвиток установи.

extinct volcano of Jurassic period. Its crown (peak of the mountain Svyata) is 576 m above sea level. A total area of the reserve is 2874,2 ha, 809 ha of which is the sea water area indirectly adjoining to the mountain mass. Plant and animal complex of the reserve via its uniqueness has gotten a status of the object of the National heritage of Ukraine. Plant kingdom of Karadag numbers 3000 species, among them 133 are listed in the Red Data Book of Ukraine, in particular 55 species are endemics. There are 5500 animal species, 209 of which are listed in the Red Data Book of Ukraine.

Paramount task of scientists of the reserve is scientific provision of the nature complex conservation at Karadag. Researches have carried out by own forces of specialists of the reserve as well as with help and support of heading Research Institutes of biological profile of the NAS of Ukraine, universities, other scientific institutions. Results of this research are generalized in the Nature Chronicle of Karadag Nature Reserve of the NAS of Ukraine, which is yearly published as collected articles by public press.

KARADAG NATURE RESERVE OF THE NAS OF UKRAINE: HISTORY AND PRESENT

Karadag nature reserve of the NAS of Ukraine was set up in 1979 to conserve the unique natural complex of mountain mass Karadag, which is the remainders of

*Поштова адреса:
98188, Автономна Республіка Крим,
м. Феодосія, с. Курортне, вул. Науки, 24
Тел.: (06562) 2-62-12
E-mail: karadag@ukrpost.ua*

ЕКОПОЛІТИКА

Спільним наказом Мінікоресурсів України і НАН України (від 25 листопада 2002 року № 465/430) був затверджений методичний посібник «Програма Літопису природи для заповідників та національних природних парків» (далі - «Програма Літопису»). З метою адаптації його для ведення Літопису природи в електронному вигляді були визначені поля інформаційно-аналітичної бази даних «Літописи природи» відповідно до кожного розділу «Програми Літопису», наведено перелік даних, які необхідно внести в електронну базу, із зазначенням формату внесення даних.

Адаптований методичний посібник «Програма Літопису природи для заповідників та національних природних парків» для ведення Літопису природи в електронному вигляді охоплює всі напрямки наукових досліджень, передбачених «Програмою Літопису». Запропоновані у розробці формати даних передбачають як повне охоплення інформації з ведення Літописів природи, у тому числі минулих років, так і зручну для використання автоматичну обробку даних, здійснення розрахунків, побудову графіків, діаграм тощо.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР «ЛІТОПИС ПРИРОДИ: ЕЛЕКТРОННА БАЗА ДАНИХ ТА ПРАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ»

19 листопада 2010 р. на базі Інституту екологічної безпеки Національного авіаційного університету відбувся науково-методичний семінар «Літопис природи: електронна база даних та практичні особливості впровадження». Проведене навчання, що стосується правил користування програмним забезпеченням, для фахівців Державної служби заповідної справи та установ природно-заповідного фонду, в яких воно апробоване.

На семінарі були присутні: головуючий – д.б.н., професор Я.І. Мовчан, науковий керівник НДР – д.б.н., професор П.М. Царенко, завідувач кафедри екології ІнЕБ НАУ – д.т.н., професор Г.М. Франчук, відповідальний виконавець – к.б.н. Г.В. Коломієць, спеціаліст факультету кібернетики Київського національного університету імені Тараса Шевченка – І.П. Сіренко, спеціаліст Інституту кібернетики НАН України – С.І. Сіренко, начальник відділу Державної служби заповідної справи (ДСЗС) – к.б.н. Г.В. Парчук, головний спеціаліст ДСЗС – О.З. Петрович, заступник директора з науково-дослідної та еколого-освітньої роботи Карпатського біосферного заповідника – к.б.н. В.Ф. Покин'ячереда, директор Канівського природного заповідника – к.б.н. М.Г. Чорний, директор з наукової роботи Карпатського національного природного парку – к.б.н. О.І. Киселюк, заступник директора з наукової роботи Карадазького природного заповідника НАН України – к.б.н. В.І. Мальцев,

заступник директора з наукової роботи Галицького національного природного парку – к.б.н. В.В. Бучко, заступник директора Природного заповідника «Медобори» – Г. Оліяр, директор Інституту інноваційного розвитку суспільства – к.е.н., доцент Л.П. Гальперіна, студенти кафедри екології НАУ.

Зі вступним словом до присутніх звернувся професор Г. М. Франчук.

Мету та завдання ведення електронної бази даних «Літопис природи», а також очікувані результати її впровадження оголосив д.б.н., професор Я.І. Мовчан.

Методичні настанови щодо структури бази даних «Літопис природи», технологічних особливостей та переваг зробив спеціаліст факультету кібернетики КНУ І.П. Сіренко.

Методичні особливості щодо етапів роботи з базою даних під час проведення навчання в комп'ютерному класі пояснив спеціаліст Інституту кібернетики НАН України С.І. Сіренко.

Відповіді на запитання щодо користування базою даних «Літопис природи», індивідуальне навчання стосовно роботи з базою даних дали С.І. Сіренко та к.б.н. Г.В. Коломієць.

Пояснення щодо ТЗ НДР у контексті завдань ДСЗС надав к.б.н. Г.В. Парчук.

Заключне слово проголосив науковий керівник НДР, професор П.М. Царенко.

Із запитаннями до розробників бази даних, пропозиціями та загальним схваленням результатів НДР виступили всі присутні на семінарі керівники природно-

заповідних установ України.

На завершення роботи науково-методичного семінару було ухвалено рішення про те, що програмне забезпечення для ведення електронної бази даних Програми Літопис природи установами природно-заповідного фонду, що розроблене згідно Договору Мінприроди від 10.09.2010 № 19/1040/24, слід вважати в основному завершеним.

Користування програмним забезпеченням зручне, його можна успішно застосовувати для введення даних у Літопис природи в установах природно-заповідного фонду України та з метою передачі цих даних в електронному вигляді у Держслужбу заповідної справи.

За інформацією Я.І. Мовчана, П.М. Царенка

SCIENTIFIC AND METHODIC SEMINAR «NATURE CHRONICLE: ELECTRONIC DATABASE AND PRACTICAL PECULIARITIES OF APPLICATION»

Scientific and methodic seminar «Nature Chronicle: electronic database and practical peculiarities of application» was held on 19 of October 2010. There was taken place the training concerned the software use for specialists of the Government Service for the reserve matter and institutions of the nature conservation fund, where it was approved.

СЕРГІЙ ІГОРОВИЧ СІРЕНКО

З твітер-стрічки Сергія Сіренка:

Сила волі потрібна тільки для одного – щоб не спати. Якщо Ви використовуєте її для чогось ще – Ви не тим займаєтеся.

Днями їхав у роздубаній приміській "газель", де водій слухав класичні твори у виконанні фортепіано. Вразило.

У нас немає майбутнього, але є сьогодні.

Подивитися б у вічі тому, хто все так заплував у цьому житті, – глянь у дзеркало.

Звуки лише підкреслюють тишу

Місто давно тисне відсутністю обр'ю ...

Народився Сергій Сіренко 25 квітня 1984 року у м. Києві. Закінчив гімназію №56. У 1998 – 2001 роках навчався у Київському фізико-математичному ліцеї при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (КНУ), а 2005 року здобув базову вищу освіту та кваліфікацію бакалавра з прикладної математики на факультеті кібернетики (КНУ), отримав диплом із відзнакою. У 2007 р. по закінченні магістратури факультету кібернетики КНУ отримав кваліфікацію магістра з прикладної математики та диплом із відзнакою. Влітку 2009 р. брав участь у 4-й літній школі «Досягнення та застосування сучасної інформатики, математики та фізики» (м. Київ).

Працював лаборантом у Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна (КНУ), інженером-програмістом ТОВ «Інститут інформаційних систем», молодшим науковим співробітником в Інституті кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, де з листопада 2007 р. вчився в аспірантурі.

На Всеукраїнському чемпіонаті з інформаційних технологій «Екософт-2006» Сергій був нагороджений дипломом за «високий професійний рівень» у категорії «Прикладні програми». Програмував на мовах Basic, Pascal, Object Pascal, C, C++, формував бази даних у середовищах Access, Paradox, Interbase. Опублікував 10 статей у рецензованих журналах, 3 розділи серії книг, представив 11 доповідей на міжнародних конференціях. Готував до захисту дисертаційну роботу.

19 грудня 2010 р. Сергій трагічно загинув у Карпатах на високогір'ї Драгобрата, потрапивши під час сильного морозу та вітру при практично нульовій видимості на територію зі складним рельєфом.

Працювати з Сергієм було легко і приємно. Він зміг поєднати в собі високі професійні навички та толерантність у спілкуванні, дисципліну, винахідливість, теплий добрий гумор. Ми раділи тому, що до нас приєднався сильний фахівець із нового покоління, і дякували батькам – Ігорю та Марині. Втратити Сергія нам дуже важко.

Сергій залишив по собі не лише добру пам'ять. Наприкінці листопада 2010 р. він завершив програмування інформаційно-аналітичної бази даних «Літописи природи» установ природно-заповідного фонду України, над якою працював впродовж 2009–2010 рр. Електронна база даних покликана підняти наукову роботу заповідних об'єктів на новий рівень, і нам залишилося впровадити її в життя.

Наша пам'ять і подяка тобі, Сергію!

Друзі та колеги

КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК

Ф.Д. Гамор, В.М. Губко, В.Ф. Покин'єчерда, Карпатський БЗ

Карпатський біосферний заповідник на сьогодні є однією з найбільших установ природно-заповідного фонду України. Він репрезентує все природне та ландшафтне різноманіття Українських Карпат – від Закарпатського передгір'я до субальпійського та альпійського поясів. У його межах знаходиться гора Говерла та інші найвищі вершини України (Петрос, Бребенескул, Ребра, Гутин-Томнатик, Поп Іван Мармароський, Близниці тощо), Географічний Центр Європи, найбільші в Європі ділянки букових та буково-ялицево-смерекових пралісів, знаменита Долина нарцисів, найдовші карстові печери Українських Карпат, багато інших унікальних природних і культурних об'єктів.

Історія становлення заповідника є надзвичайно цікавою і бере початок від перших резерватів, що функціонували ще за часів Австро-Угорської імперії. На їх місці, у 1968 році, утворено Карпатський державний заповідник, який у 1993 році, згідно з Указом Президента України, реорганізовано в Карпатський біосферний заповідник, що є складовою міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

На сьогодні заповідник складається з 8 відокремлених масивів і обіймає площу 58035,8 га, яка поділяється на чотири функціональні зони: ядро – 29,6%, зону регульованої заповідності – 5,6%, буферну – 29,7% і зону антропогенних ландшафтів або традиційного господарювання – 35,1%. Переважна більшість території вкрита лісами – понад 45 тис. га, з яких майже 15 тис. га є пралісами. У заповідних екосистемах під охороною перебуває 3030 видів рослин (8 з них занесені до Європейського Червоного списку, 4 – до додатків Бернської конвенції, 5 – до списків МСОП і 149 – до Червоної книги України). Надзвичайно цікавий і багатий тваринний світ заповідника. Всього зафіксовано 308 видів хребетних та близько 15000 видів безхребетних тварин (23 види занесені до Європейського Червоного списку і 132 – до «Червоної книги України»). Тут трапляються такі рідкісні і зникаючі види, як бурий ведмідь, рись, вовк, беркут. Серед рослин, що охороняються, – первоцвіт полонинський, астрагал Крайни, білотка альпійська (едельвейс), айстра альпійська, тис ягідний, нарцис вузьколистий, багато представників орхідних і лілійних тощо.

Карпатський біосферний заповідник є одним з найбільших наукових, еколого-освітніх та туристично-рекреаційних центрів Карпатського регіону. Тут працюють 5 наукових лабораторій, створена мережа моніторингових ділянок, облікових маршрутів і стаціонарів, постійних пробних площ, фенологічних пунктів, гідро- та метеопостів, діє потужна

географічна інформаційна система, а з 2006 року започатковано роботу сейсмічної станції «Рахів».

Заповідник служить природною лабораторією для багатьох вітчизняних та зарубіжних науково-дослідних установ. Тут проходять практику студенти з вищих навчальних закладів найбільших міст України та з-за кордону (наприклад, університет сталого розвитку м. Еберсвальде, ФРН). На його території розгорнута мережа еколого-освітніх, науково-пізнавальних маршрутів та інформаційних центрів, працюють Музей екології гір та Музей нарцису, власна фото- та відеостудія, видаються Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати» та регіональна газета «Вісник Карпатського біосферного заповідника». Практично щороку на базі заповідника проводяться наукові конференції, які мають значний резонанс на національному та міжнародному рівнях. Крім того, Карпатський біосферний заповідник має значний досвід у реалізації масштабних міжнародних екологічних проектів.

У 2007 році праліси Карпатського біосферного заповідника у складі українсько-словацького природоохоронного об'єкту «Букові праліси Карпат» увійшли до Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Цей унікальний об'єкт являє собою транснаціональну серійну власність, що складається з десятих окремих компонентів, які розташовані вздовж осі довжиною 185 км від Мармароських гір в Україні до Буковських Верхів та гір Вігорлат у Словаччині. Ці десять ділянок являють собою взірціч непорушених комплексних помірних лісів, де найповніше представлені відповідні екологічні процеси, що відбуваються у чистих лісостанах буку лісового за різних умов довкілля. Вони є цінним генофондом бука та багатьох пов'язаних з ним видів. Вони також є яскравим прикладом реколонізації та розвитку наземних екосистем і угруповань післяльодовикового періоду – процесу, який все ще триває. П'ять із десяти кластерів цього серійного об'єкту охороняються Карпатським біосферним заповідником. Серед них і найбільший у світі суцільний масив пралісів із бука лісового – Угольсько-Широко-лужанський – площею 11860 га. Букові праліси Карпат вражають своєю красою, могутністю, величиною і древністю. Дерева віком понад 300 років тут не рідкість. Висота окремих екземплярів досягає 55 м, а діаметр стовбура – до 1,5 м.

Хочеться наголосити на тих культурних цінностях, які зосереджені в зоні діяльності Карпатського заповідника. Його територія має велике значення для збереження культури українських горян – гуцулів, бойків та лемків. Адже тут і на суміжжі збереглися чудові зразки місцевої дерев'яної архітектури, зокрема Струківська та

Колодниська церкви, водозапірні гаті-кляузи на річках Білий, Квасний, Бальцатул, Рогнескул тощо. До цього часу тут практикується високогірне молочне вівчарство з неповторними традиціями, які мають на сьогодні унікальний для Європи характер, а також різьбярство, килимництво, ліжництво та багато інших народних промислів і ремесел. Кожен охочий може придбати різноманітні речі ручної роботи, що виконані у традиційному стилі і за правдивими технологіями. Регулярно проводяться тут народні фестивалі, які несуть в собі подих давнини і не ретушовану народну культуру.

У своїй діяльності Карпатський біосферний заповідник керується положеннями Севільської стратегії ЮНЕСКО, тобто забезпечує не лише збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, а й сприяє сталому соціально-економічному розвитку в регіоні його розташування. Це особливо важливо, оскільки у зоні діяльності заповідника існує понад 20 населених пунктів, де проживає близько 100 тис. осіб. Для їх потреб щорічно виділяються сінокоши, випаси, паливна й ділова деревина, місця збору дикорослих плодів, ягід та грибів тощо.

За визначні здобутки в збереженні природної, культурної та історичної спадщини Карпат Рада Європи тричі (1997, 2002 і 2007) нагороджувала Карпатський біосферний заповідник Європейським дипломом.

CARPATHIAN BIOSPHERE RESERVE

The reserve consists of eight separated woodlands and occupies an area 58035,8 hectares, which is divided into four functional zones: a core – 29,6%, regulated reserve zone – 5,6%, buffer zone – 29,7% and zone of anthropogenic landscapes or traditional economic management – 35,1%. Prevailing area (more than 45000 ha, among them almost 15000 ha are ancient forests) is covered by forests. In reserved ecosystems 3030 plant species are under protection (from them 8 are listed in the European Red List, 4 – in the Bern Convention Additions and 149 in the Red Data Book of Ukraine). Fauna of the reserve is very abundant and interesting. In total there are 808 vertebrate species and ca.15000 invertebrates (23 ones are listed in the European Red List and 132 in the Red Data Book of Ukraine).

In its activities the Carpathian Reserve is guided by the UNESCO's Seville Strategy, i.e. provides not only bio- and landscape diversity conservation but promotes to sustainable social and economic development in the region.

For outstanding services in conservation of natural, cultural and historical heritage of the Carpathians the Council of Europe three times (1997, 2002 and 2007) awarded the Carpathian Biosphere Reserve by the European Diploma.

КАРПАТСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК

1

2

3

4

5

6

Автори фото 1-3, 5-10 – М. Обладанюк, 4 – В. Покин'ячереда

Висока збереженість та надзвичайне багатство природи Карпатського біосферного заповідника роблять його найдорогоціннішою перлиною у карпатській короні України. За більш як 40-річну історію його існування співробітники заповідника досягли значних успіхів у збереженні, вивченні та примноженні природи Українських Карпат. За цей час була проведена велика робота щодо виявлення найцінніших ділянок природи, які потребували особливої охорони. Ці ділянки згодом були включені до складу території заповідника, завдяки чому його площа зросла майже у п'ять разів.

Підписи до фото:

- 1 – весняні первоцвіти на полонинах;
- 2 – вершина гори Піп-Іван Мармароський, що на кордоні України й Румунії;
- 3 – візит-центр Карпатського біосферного заповідника у Географічному центрі Європи;
- 4 – букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО;
- 5 – знаменита «Долина нарцисів» у травні – цвіте «червонокнижний» нарцис вузьколистий;
- 6 – найвища вершина України – г. Говерла – візитна картка Карпатського біосферного заповідника;
- 7 – високогірні смерекові праліси Карпат – аналог північної тайги;
- 8 – рододендрон миртолистий (Мармароські гори);
- 9 – традиційне для Карпат полонинське господарство, що знаходиться під опікою біосферного заповідника);
- 10 – заповідне озеро Бребенескул – найвисокогірніше і найчистіше в Українських Карпатах

130 РІЧНИЦЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АНТОНІЯ МАРГІТТАЯ

Міжнародна конференція

У вересні 2010 р. виповнилося 130 років від дня народження Антонія Маргіття (1880–1939) — видатного ботаніка, дослідника флори Карпат, професора Мукачівської гімназії. Це один із неперевершених знавців рослинного покриву Карпат, у його творчому доробку 34 публікації угорською, латинською, чеською, словацькою та русинською мовами. Особливо цінним є зібраний А. Маргіттям гербарій, що нараховує понад 50 000 (!!!) зразків судинних рослин (а також мохів і лишайників) і на сьогодні чи не найповніше репрезентує рослинний світ Закарпаття. Узагальнюючи зібраний матеріал та аналізуючи наукові публікації вченого, можна констатувати, що Антоній Маргіття майже повністю дослідив флористичну різноманітність Закарпаття, яку йому, на жаль, не вдалося «звести під одну палітурку». Підкреслимо, що Маргіття одним із перших у краї порушив питання про нагальну потребу охорони природи. Зокрема, ще на початку ХХ ст. він вказував на необхідність збереження на рівнині реліктового болота Чорний Мочар (на жаль, нині воно повністю осушене). Серед іншого вчений цікавився також етноботанікою, підготував до видання угорсько-латинський ботанічний словник тощо.

16–18 вересня 2010 р. у містах Мукачеве та Берегове (Закарпаття) відбулася міжнародна наукова конференція «Два сторіччя дослідження рослинного покриву Карпат», присвячена 130-річчю від дня народження Антонія Маргіття. Її організували Ужгородський національний університет, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, Угорський природничий музей АН Угорщини, Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Мукачівська міська рада, Закарпатська обласна організація Українського товариства охорони природи, Закарпатський краєзнавчий музей, Державний архів Закарпатської області за підтримки Фонду «Szifld Alap» (Угорщина). Основними питаннями, які обговорювалися на форумі, були: історія ботанічних досліджень та природоохоронної справи в Карпатах, учені та аматори-дослідники Закарпаття, ботанічні експедиції в Карпатський регіон і зібрані там колекції.

Міжнародна наукова конференція відбувалася в будівлі міської ратуші, спорудженої понад сто років тому в центрі Мукачєвого. Відкрив зібрання мер міста Золтан Ленд'єл, який привітав учасників зі славною подією — вшануванням пам'яті видатного вченого та краянина Антонія Маргіття за нагоди 130-річчя від дня його народження. З вітальними словами, наголошуючи водночас на різнобічній діяльності цієї багатогранної особистості,

до присутніх звернулися заступник голови Закарпатської обласної ради Василь Брензович; депутат Закарпатської обласної ради, президент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II Ілдіко Орос; професор кафедри ботаніки Ужгородського національного університету, науковий керівник Міжвідомчої науково-дослідної лабораторії охорони природних екосистем, доктор біологічних наук, професор Василь Комендар; завідувач відділу екології фітосистем, член-кореспондент НАН України Яків Дідух; завідувач відділу охорони природних екосистем Інституту екології Карпат НАН України, кандидат біологічних наук Олександр Кагало; науковий співробітник Угорського природознавчого музею (м. Будапешт), магістр Даніель Піфко, заступник директора Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук Василь Басараб. Щиру подяку учасникам конференції висловив Ендре Маргіттяй, онук вченого, начальник відділу Лісового господарства області Вошмедє (Угорщина), якого, за його ж словами, просто приголомшила така увага і шана до діда.

На пленарному засіданні з науковими доповідями виступили: старший науковий співробітник Ужгородського національного університету, кандидат біологічних наук Єва Андрик — «Пам'яті Антонія Маргіття: до 130-річчя від дня народження», в якій за літературними, оригінальними архівними і рукописними матеріалами доповідачка висвітлила основні віхи життя вченого та його внесок у розвиток ботанічної науки; науковий співробітник Угорського природознавчого музею, магістр Даніель Піфко — «Наукова спадщина А. Маргіття в Угорському природознавчому музеї Угорської АН», де узагальнено відомості про гербарну колекцію дослідника, що містить також збори криптогамних рослин, поінформовано про величезну епістолярну спадщину вченого та представлено його рукописні матеріали, котрі потребують спеціального дослідження, а деякі з них, безперечно, і публікації.

По закінченні пленарного засідання конференції на фасаді колишньої Мукачівської гімназії (тепер ЗОШ № 1 ім. Олександра Пушкіна) відкрили меморіальну дошку, на якій закарбоване повідомлення про те, що тут у 1920–1939 роках працював професор Антоній Маргіттяй. Цю оригінальну й водночас складну композицію — бронзовий барельєф вченого, гранітна дошка з написом і вапняк, що символізує гербарні аркуші з вилиткою із бронзи улюбленою дослідником *Elatine alsinastrum* (напевне, єдине у світі увіковічене зображення цієї рослини) — створив відомий скульптор із

Мукачєвого Петро Матл.

За рішенням сесії Мукачівської міської ради одну з вулиць міста назвали на честь Антонія Маргіттяя.

Для учасників конференції організували виставку, присвячену життю та діяльності Антонія Маргіттяя. На ній експонувалися оригінали документів вченого: залікова книжка А. Маргіттяя — студента Будапештського університету, диплом про його закінчення, наукові публікації, копії листів, щоденників і рукописів, гербарні зразки.

На конференції був представлений збірник наукових доповідей «Два сторіччя дослідження рослинного покриву Карпат»/Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Антонія Маргіттяя (16–18 вересня 2010 р., міста Мукачеве, Берегове; Україна). — Ужгород: Карпати, 2010. — 240 с.), з якими можна ознайомитися на сайті Інституту ботаніки НАН України (www.botanika.kiev.ua), та репринтне видання найбільш знаної в Україні, єдиної, написаної кирилицею, праці А. Маргіттяя «Взносы к флоре Подкарпатской Руси» (1923), котра відразу після виходу в світ стала бібліографічною рідкістю. Отже, тепер ця праця загальнодоступна для ботаніків. Окрім того, найближчим часом з'явиться друком книга «Антоній Маргіттяй. Життя і творчість. Праці», яка міститиме біографію вченого та всі його відомі наукові публікації.

Учасники форуму неодноразово наголошували на тому, що подібні історико-ботанічні конференції мають не тільки наукове, а й історико-культурне та просвітницьке значення, а тому вони мають стати традиційними, принаймні в Карпатському регіоні.

(За матеріалами Є.Й. Андрика,
Р.Я. Кіша, М.В. Шевери та ін., —
Укр. ботан. журн. № 5, 2010)

130TH BIRTHDAY ANNIVERSARY OF ANTHONY MARGITTAI

International Scientific Conference «Bicentenary of Plant Cover Studies of the Carpathians» devoted to the 130th birthday anniversary of Anthony Margittai (Mukacheve, Beregove, 16-18 September, 2010) was held. The main problems discussed at the forum were: history of botanical research and nature conservation matter in the Carpathians, scientists and amateurs-explorers of the Trans-Carpathians, botanical expedition to the Carpathian Region and collections gathered there.

Conference participants repeatedly suggested that such history-botanical conferences have not only scientific but history-cultural and educational significance, and therefore should become traditional at least at the Carpathian Region.

ІНСТРУКЦІЯ

про ведення літописів природи установами природно-заповідного фонду України (проект)

1. Загальні положення

1.1. Ведення Літопису природи є обов'язковим для таких установ природно-заповідного фонду: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, що мають адміністрацію.

1.2. Інструкція розроблена відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (2456-12) та Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» (1989-14).

1.3. Інструкція визначає склад та зміст Літопису природи установ природно-заповідного фонду (далі — Літопис), єдині вимоги щодо заповнення електронної бази даних Літопису та терміни подання документів.

1.4. Зміни та доповнення до Інструкції вносяться за наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України (далі — Мінприроди).

2. Склад документації Літопису

2.1. Документація Літопису включає:

- електронну базу даних «Літопис природи», яку наповнює кожна установа природно-заповідного фонду та передає щорічно в електронному вигляді до Державної служби заповідної справи;
- роздрукований примірник «Літопису природи», що зберігається в установі природно-заповідного фонду;
- єдину електронну базу даних літописів природи всіх установ природно-заповідного фонду, яку веде Державна служба заповідної справи.

3. Організація ведення Літопису та строки подання матеріалів

3.1. Організація ведення Літопису установ природно-заповідного фонду покладається на адміністрацію установи природно-заповідного фонду.

3.2. Ведення єдиної електронної бази даних літописів природи всіх установ природно-заповідного фонду покладається на Державну службу заповідної справи.

3.3. Державний контроль за дотриманням порядку ведення Літопису здійснює Мінприроди.

3.4. Електронну базу даних «Літопис природи» заповнюють відповідно до методичного посібника «Програма літопису природи для заповідників та національних природних парків», адаптованого для ведення літопису природи в електронному вигляді (додаток 1) та рекомендацій з користування програмним забезпеченням для установ природно-заповідного фонду та державної служби заповідної справи (додаток 2).

3.5. Установи природно-заповідного фонду передають заповнену електронну базу даних Літопису Державній службі заповідної справи щорічно у термін до 1 березня року, наступного за звітним.

3.6. Державна служба заповідної справи формує єдину базу даних літописів природи у термін до 1 квітня та забезпечує вільний доступ до неї всім установам природно-заповідного фонду.

4. Технічне забезпечення ведення Літопису

4.1. Ведення Літопису кожною установою природно-заповідного фонду здійснюється шляхом використання програмного забезпечення «Інформаційно-аналітична база даних "Літописи природи" установ природно-заповідного фонду України» для установ природно-заповідного фонду.

4.2. Ведення Літопису Державною службою заповідної справи здійснюється шляхом використання програмного забезпечення «Інформаційно-аналітична база даних "Літописи природи" установ природно-заповідного фонду України» для Державної служби заповідної справи.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА
УКРАЇНИ

НАКАЗ

про затвердження Інструкції щодо ведення "Літопису природи" установами природно-заповідного фонду України (проект)

На виконання Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (2456-12), Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» (1989-14), та з метою оптимізації ведення літописів природи установ природно-заповідного фонду України
НАКАЗ У Ю:

1. Затвердити Інструкцію про ведення літописів природи установ природно-заповідного фонду України (далі — Інструкція), що додається.

2. Державній службі заповідної справи:

- в установленому законодавством порядку забезпечити подання на державну реєстрацію цього наказу до Міністерства юстиції України;
- забезпечити доведення Інструкції до відома територіальних органів Мінприроди України, інших центральних органів виконавчої влади, у підпорядкуванні яких знаходяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, та до адміністрацій установ природно-заповідного фонду.

3. Контроль за виконанням наказу покласти на заступника Міністра

Міністр

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

DIRECTIONS OF THE NATURE CHRONICLE CONDUCTION BY INSTITUTIONS OF THE NATURE CONSERVATION FUND OF UKRAINE

Conduction of the Nature Chronicle is the obligated for the following institutions of the nature conservation fund: nature reserves, biosphere reserves, national nature parks, regional landscape parks, which have an administration.

Directions have been developed in according with to the Law of Ukraine «On the Nature Conservation Fund of Ukraine» (2456-12) and the Law of Ukraine «On the State Program of the National Econet Formation of Ukraine for years 2000-2015» (1989-14).

Changes and additions to the Directions are made by an order of the Ministry of the Environment Protection.

ГАЛИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК

В.В. Бучко, канд. біол. наук, Галицький НПП

Одним з основних напрямків діяльності Галицького національного природного парку, який у цьому році відсвяткував шосту річницю від дня заснування, є інвентаризація біоти та об'єктів неживої природи, а також моніторинг і розробка рекомендацій щодо збереження, відтворення та раціонального використання природних комплексів і об'єктів Прикарпаття та Опілля.

Упродовж функціонування природоохоронної установи зареєстровано 850 видів судинних рослин, що належать до 5 відділів, 6 класів, 106 родин, 389 родів. Підготовлено до зберігання у наукових фондах Галицького НПП 487 зразків гербарного матеріалу. У літописі подано 202 геоботанічних описів лісових, лучних, лучно-степових, болотних та водних рослинних угруповань, на підставі чого продовжено складання продромусу рослинності Галицького НПП. Закладено стаціонарні ділянки з типовими та рідкісними угрупованнями, синтаксони яких занесені до «Зеленої книги України». Згідно з розпочатим у 2009 р. інвентаризаційним переліком у Галицькому НПП виявлено 350 видів грибів.

Серед представників тваринного світу зареєстровано 381 вид хордових (круглоротих – 1, кісткових риб – 49, земноводних – 17, плазунів – 7, птахів – 246, ссавців – 61) і 310 видів комах.

Згідно матеріалів обліку, які подані в літописах, продовжує зростати чисельність мисливських видів тварин – козулі європейської, оленя благородного і кабана.

Науковцями Парку ведеться спостереження за успішністю репродукції «червонокнижних» видів тварин, зокрема малого підорлика, чорного лелеки, пугача, довгохвостого сови, косаря, малого кричка та малого підковика.

Упродовж шести років досліджень отримано вражаючі результати щодо наявності раритетних видів флори і фауни на території Галицького НПП – 62 види рослин і 81 вид тварин (79 хребетних і 8 безхребетних) є представниками «Червоної книги України». Відповідно до Бернської конвенції на території парку охороняються 283 види тварин і 4 видів рослин; Боннської конвенції – 280 видів тварин. На території парку мешкає 47 видів тварин, що охороняються Міжнародним союзом охорони природи, 33 види тварин і 4 – рослин занесені до Європейського Червоного списку.

Керуючись результатами обстежень території у попередніх роках та дослідженнями 2009 року уточнено і доповнено список рідкісних природних середовищ Галицького НПП, які виокремлювалися згідно з Резолюцією №4 (1996) Постійного комітету Бернської конвенції «Про зникаючі природні середовища, що потребують запровадження спеціальних заходів на їх збереження». Таких у межах Галицького НПП налічується 27 типів.

Результати досліджень наведені у чотирьох томах «Літопису природи», який ведеться згідно загальноприйнятої методики (Андриєнко та ін., 2002). Упродовж шести років над цією науковою темою працювало 16 фахівців Галицького НПП (троє з них – кандидати наук), а також на підставі угод залучено 32 науковця (3 доктори і 19 кандидатів наук) з інших 10-ти науково-дослідних установ. Дослідження проводились на території парку та прилеглих територіях на площі близько 15 тис. км у лісових, лучно-степових і водно-болотних екосистемах.

У результаті шестирічної роботи системою моніторингу охоплено 50 постійних пробних ділянок: 30 фітоценотичних та 14 популяційних ботанічних, 2 мікологічні, 3 орнітологічні і одна лепідоптерологічна. Науковці досліджують типові та рідкісні рослинні угруповання (бука лісового, ковили пірчастої, сальвінії плаваючої, водяного горіха плаваючого, латаття білого тощо) та популяції рідкісних видів рослин (підсніжника білосніжного, білоцвіту весняного, сну великого, сну широколистого, рябчика шахового, плавуну щитolistого, пізноцвіту осіннього, зозулинця шоломоносного, коручки пурпурової, коручки чемерникової, булатки червоної, відкатника осотovidного, зозулиних черевичків справжніх, пальчатокорінника плямистого, любки дволистої тощо). Зоологічні (орнітологічні) постійні пробні ділянки закладені у 2006 році на риборозплідних ставках, які входять до складу Галицького НПП без вилучення у землекористувачів, призначені для моніторингу за полівидовою колонією лелекоподібних (косар, чепура мала, чепура велика, чапля сіра, бугайчик, квак) та іншими колоніями птахів (крячок білощокий, пірникоза чорношия, мартин звичайний).

У третьому розділі літопису охарактеризовано щорічні метеорологічні показники. Описано гідрологічні об'єкти (джерела, озера, стариці, русла рік), а також водоносні горизонти і комплекси приурочених до потужної товщі кайнозойських, мезозойських і палеозойських відкладів. Виявлено основні геоморфологічні процеси,

що мали місце у межах парку. Серед них найпоширеніші ерозійні, гравітаційні та карстові. Найбільшою площею охоплення території визначається прояв карстових процесів, що представлений як поверхневими, так і підземними формами. В останньому томі літопису описано гравітаційні та карстові процеси, які мають кластерний характер поширення на території парку і представлені поверхневими карстовими формами (лійки, карри, гіпсові останці, арки), перехідними (понорами, колодязі) та підземними (печери, тріщини). Впродовж 2006–2009 років у рамках програми «Літопис природи» були проведені польові дослідження на території парку, в результаті яких виявлені нові геолого-геоморфологічні об'єкти, що потребують спеціальної охорони. Серед них – вікнини, карстові мости, гроти, арки, останці та колодязі. Значну увагу науковці парку приділяють вивченню ґрунтів.

Важливе місце у літописі приділяють календарю природи – ведуться спостереження за сезонним розвитком основних лісоутворюючих деревних порід, трав'янистих рослин, грибів, безхребетних та хребетних тварин, а також реєструються найважливіші гідрометеорологічні явища та спостереження за явищами природи.

У матеріалах літопису також наведено результати спостережень, що ведуться за тваринами, які утримуються у центрі диких тварин Галицького НПП.

Під час польових досліджень науковці Парку реєструють всі випадки антропогенного впливу на екосистеми Галицького НПП, розробляють рекомендації з їх попередження або ліквідації, та подають в наступних томах. У літописах наведено рекомендації, що стосуються таких проблем:

- охорона та відтворення орнітофауни риборозплідних ставків;
- вирубка деревини в лісах Галицького НПП;
- охорона ґрунтів парку;
- охорона рослинності парку та прилеглих територій;
- охорона фауни парку та прилеглих територій;
- охорона окремих природних комплексів парку;
- охорона мікобіоти;
- реінтродукція рідкісних видів тварин на території Галицького НПП.

З матеріалів досліджень, наведених у літописі, видно, що територія Галицького НПП характеризується надзвичайно великим біотичним і ландшафтним різноманіттям. Тому є необхідність подальших детальних досліджень видового

складу флори і фауни, а також типів природних комплексів.

Складна ситуація складається з інвентаризацією безхребетних тварин – необхідно залучати фахівців з дослідження таких груп, як гідроїдні поліпи, круглі черви, кільчасті черви, павукоподібні, ногохвістки, молоски тощо. Стосовно комах, то згідно з прогнозом можливого ентоморізноманіття Галицького НПП (на рівні 10–12 тисяч видів), чинні результати інвентаризації становлять лише 2,6–3,1%, тому потребують подальших ґрунтовних та широко-масштабних досліджень із залученням ентомологів – фахівців з різних груп ентомобіоти.

Надзвичайно актуальним є залучення фахівців з дослідження водоростей, мохоподібних і лишайників, адже будь-які відомості з видового складу цих груп рослинного світу на досліджуваній території відсутні.

Є необхідність завершення інвентаризації цінних об'єктів неживої природи, продовження моніторингу навколишнього природного середовища на постійних пробних ділянках.

Станом на 30.11. 2010 р. у Галицькому НПП працює три наукових працівника (по 0,5 ставки). Науковий відділ забезпечений комп'ютером та цифровим фотоапаратом. Укладено угоди про співпрацю з науково-дослідними установами найвищого рівня акредитації, що дозволить і надалі залучати провідних спеціалістів до співпраці. Новий, науково-інформаційний напрямок, який опановується науковцями Галицького НПП – впровадження електронної версії «Літопису природи». Ця робота буде проводитись паралельно з веденням традиційного літопису природи. Ведення «електронного літопису» не займає багато часу, а занесена в базу даних інформація – зручна для подальшого опрацювання.

HALYTSKY NATIONAL NATURE PARK

Halytsky National Nature Park has celebrated sixth anniversary of the year of foundation. Inventory of biota and objects of inanimate nature, and also monitoring and recommendation elaboration for conservation, restoration and rational use of the natural complexes and objects of the Par-Carpathians and Opillia is one of main directions of Halytsky National Nature Park activities.

For six years of investigations the surprised results were gotten as for availability of flora and fauna species at the territory of Halytsky NNP. From the found plants 62 species are the representatives of the Red Data Book of Ukraine, 81 animal species (79 vertebrates and 8 invertebrates). There are 47 animal species are under protection of International Unit of the Nature Protection, 33 animals and 4 plants are listed in the European Red List.

1

2

3

4

5

Підписи до фото:

1. Бучина у Галицькому НПП
  2. Лисиця
  3. Чепура велика
  4. Пташенята косаря
  5. Квак
- Автор: В. Маланюк

НОВІ ЗМІНИ ДО ВОДНОГО І ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСІВ

ЗАКОН УКРАЇНИ №. 2740-VI

"Про внесення змін до Водного і Земельного кодексів України щодо прибережних захисних смуг"

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Водному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 1995 р., №. 24, ст. 189):

1) статтю 1 доповнити з урахуванням алфавітного порядку терміном такого змісту:

"пляжна зона — прилегла до урізу води частина прибережної захисної смуги уздовж морів, навколо морських заток і лиманів з режимом обмеженої господарської діяльності";

2) статтю 88 викласти в такій редакції:

"Стаття 88. Прибережні захисні смуги

З метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм у межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги.

Прибережні захисні смуги встановлюються по берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води (у меженний період) завширшки:

- для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 гектарів — 25 метрів;

- для середніх річок, водосховищ на них та ставків площею більше 3 гектарів — 50 метрів;

- для великих річок, водосховищ на них та озер — 100 метрів.

Якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється.

Прибережні захисні смуги встановлюються на земельних ділянках всіх категорій земель, крім земель морського транспорту.

Землі прибережних захисних смуг перебувають у державній та комунальній власності та можуть надаватися в користування лише для цілей, визначених цим Кодексом.

У межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням містобудівної документації.

Прибережні захисні смуги встановлюються за окремими проектами землеустрою. Проекти землеустрою щодо встановлення меж прибережних захисних смуг (з установленою в них пляжною

зоною) розробляються в порядку, передбаченому законом.

Уздовж морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється прибережна захисна смуга шириною не менше двох кілометрів від урізу води.

У межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється пляжна зона, ширина якої визначається залежно від ландшафтно-формулою діяльності моря, але не менше 100 метрів від урізу води, що включає:

- території, розташовані між лінією максимального відпливу та лінією максимального напливу хвиль, зареєстрованих під час найсильніших штормів, а також територію берега, яка періодично затоплюється хвилями;

- прибережні території — складені піском, гравієм, камінням, ракушняком, осадовими породами, що сформувалися в результаті діяльності моря, інших природних чи антропогенних факторів;

- скелі, інші гірські утворення.

Пляжна зона не встановлюється у межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів на земельних ділянках, віднесених до земель морського транспорту, а також на земельних ділянках, на яких розташовані військові та інші оборонні об'єкти, рибогосподарські підприємства.

Користування пляжною зоною у межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів здійснюється з дотриманням вимог щодо охорони морського середовища, прибережної захисної смуги від забруднення та засмічення і вимог санітарного законодавства.

До узбережжя морів, морських заток і лиманів у межах пляжної зони забезпечується безперешкодний та безоплатний доступ громадян для загального водокористування, крім земельних ділянок, на яких розташовані гідротехнічні, гідрометричні та лінійні споруди, санаторії та інші лікувально-оздоровчі заклади, дитячі оздоровчі табори.

У разі надання права користування пляжною зоною користувачі зобов'язані забезпечити безперешкодний та безоплатний прохід вздовж берега моря, морської затоки чи лиману.

У межах населених пунктів місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування виділяються та облаштовуються пляжні зони для безперешкодного та безоплатного користування.

На островах встановлюється режим обмеженої господарської діяльності, передбачений для прибережних захисних смуг.

Режим використання об'єктів і територій природно-заповідного фонду, розташованих у межах прибережної смуги морів та навколо морських заток і лиманів, регулюється Законом України "Про природно-заповідний фонд України";

3) у статті 90:

частину першу викласти в такій редакції:

"Прибережна захисна смуга уздовж

морів, морських заток і лиманів входить у зону санітарної охорони моря і може використовуватися лише для будівництва військових та інших оборонних об'єктів, об'єктів, що виробляють енергію за рахунок використання енергії вітру, сонця і хвиль, об'єктів постачання, розподілу, передачі (транспортування) енергії, а також санаторіїв, дитячих оздоровчих таборів та інших лікувально-оздоровчих закладів з обов'язковим централізованим водопостачанням і каналізацією, гідротехнічних, гідрометричних та лінійних споруд";

доповнити частиною третьою такого змісту:

"У межах пляжної зони прибережних захисних смуг забороняється будівництво будь-яких споруд, крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних".

2. У Земельному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., №. 3-4, ст. 27):

1) частину третю статті 60 викласти в такій редакції:

"3. Уздовж морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється прибережна захисна смуга шириною не менше двох кілометрів від урізу води.

Прибережні захисні смуги встановлюються за окремими проектами землеустрою.

Межі встановлених прибережних захисних смуг і пляжних зон зазначаються у документації зі землеустрою, кадастрових планах земельних ділянок, а також у містобудівній документації.

Прибережні захисні смуги встановлюються на земельних ділянках усіх категорій земель, крім земель морського транспорту";

2) статтю 62 доповнити частиною третьою такого змісту:

"3. У межах пляжної зони прибережних захисних смуг забороняється будівництво будь-яких споруд, крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних".

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2011 року.

2. Цей Закон застосовується до правовідносин, що виникли після набрання ним чинності.

3. Кабінету Міністрів України при підготовці проекту державного бюджету на відповідний рік передбачати кошти на проведення робіт щодо визначення та встановлення меж прибережних захисних смуг та пляжних зон.

4. Кабінету Міністрів України у шестимісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

- привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

- забезпечити перегляд і скасування міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «БУЗЬКИЙ ГАРД»

В. Артамонов, О. Деркач, Г. Коломієць, НПП «Бузький гард»

Понад 20 років тривало створення заповідного об'єкту національного рівня в долині Південного Бугу. Мета – захистити унікальні геологічні об'єкти та біорізноманіття від затоплення водами Південно-українського енергокомплексу, зберегти річку Південний Буг – ключову водну артерію, від чистоти якої залежить благополуччя міст Николаєва, Вознесенська, Нової Одеси та цілої низки населених пунктів, розташованих на її берегах.

Національний природний парк (НПП) «Бузький Гард» загальною площею 6138 га створено Указом Президента України від 30.04.2009 р. З 1994 р. тут існував регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Гранітно-степове Побужжя», проте напередодні створення НПП історичні пороги поблизу о. Гардовий були виведені обласною радою зі складу РЛП та затоплені.

Територія парку підтримує життєдіяльність понад 900 видів судинних рослин, 32 видів риб, 18 видів земноводних та плазунів, 190 видів птахів, 40 видів ссавців. Різноманіття комах складає 11000 видів. Понад 150 видів флори і фауни занесено до «Червоної книги України», Європейського Червоного списку, Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи, додатків Бернської конвенції, регіонального охоронного списку Николаївської області. 12 рослинних угруповань на території парку занесено до «Зеленої книги України».

У межах парку знаходиться водноболотне угіддя «Бузькі брояки», яке відповідає критеріям Рамсарської конвенції як водно-болотне угіддя міжнародного значення.

На території парку знайдено 98 археологічних пам'яток, найдавнішим з них 40–50 тис. років. Тут представлені палеоліт, мезоліт, неоліт (кам'яний вік), енеоліт (мідно-кам'яний вік, доби бронзи та заліза). Особливу цінність мають історичні ландшафти Запорізької Січі з рештками споруд та багатьма топонімічними пам'ятками, зокрема Бузький Гард – урочище з однойменним порогом. Парк простягається вздовж Південного Бугу на 58 км. Тут розташована одна з найкращих в Україні природних трас для водного слалому, є чисельні скеледроми. На території парку та поблизу його меж знаходиться 35 населених пунктів,

зокрема міста Первомайськ та Южноукраїнськ, з населенням понад 160 тис. мешканців.

Ендемічні та реліктові судинні рослини НПП «Бузький Гард»

(Див. фото на стор. 20. Ред.)

Голонасінник одеський (*Gymnospermium odessanum* (DC.) Takht.). Реліктовий ендемічний західнопричорноморський вид з диз'юнктивним ареалом. За межами України відомий з Молдови та Румунії. В парку трапляється на островах та у нижній частині каньйону.

Мерингія бузька (*Moehringia hypanica* Grunj et Klokov). Реліктовий ендемічний вид. Зрідка трапляється в каньйоні р. Південний Буг між с. Богданівка і с. Виноградний Сад Доманівського району та в каньйоні р. Мертвовод біля с. Актове Вознесенського району. Чисельність популяції складає декілька тисяч особин, більше ніде у світі вид не виявлений. Росте у щілинах затінених гранітних скель.

Гвоздика бузька (*Dianthus hypanicus* Andrz.). Ендемічний вид, поширений лише на південних відрогах Придніпровської височини у межиріччі Південного Бугу та Інгулу. Основне ядро популяції знаходиться у бузькому каньйоні між м. Первомайськ та с. Олександрівка Вознесенського району Николаївської області. Росте тільки на гранітних та гнейсових відслоненнях, в тріщинах скель.

Вишня Клокова (*Cerasus klokovii* Sobko) Реліктовий ендемічний вид, поширений лише в долині р. Південний Буг між м. Первомайськ та с. Олександрівка Вознесенського району Николаївської області.

Смілка бузька (*Silene hypanica* Klokov). Реліктовий ендемічний вид, поширений лише в долині р. Південний Буг між м. Первомайськ і м. Вознесенськ та в каньйоні р. Мертвовод біля с. Актове Вознесенського району Николаївської області. Росте на гранітних відслоненнях, у тріщинах скель. Чисельність популяції складає декілька тисяч особин.

Адреса дирекції: 55223, Николаївська обл., Первомайський р-н, с. Мигія, вул. Колгоспна, 42. Тел. (05161) 61370, 75549, e-mail: nppbg@ukr.net.

Історична довідка

Територія НПП «Бузький Гард» співпадає з кордоном 1658 року між Оттоманською Портою (Туреччиною) та вольностями Війська Запорізького

Низового,

а саме, по Південному Бугу від сучасного м. Первомайська до сучасного м. Южноукраїнська, а далі по річці Арбузинка до річки Мертвовод і від неї до річки Інгул. Кордон існував і раніше, але у цей період він був закріплений документально.

Понад триста років територія нинішнього парку контролювалась запорожцями. Їхній адміністративно-господарський центр знаходився в місці під назвою *Гард*, де був розташований військовий табір з козацькими куренями (до 500 осіб), два перевози через Буг, митниця, церква Покрови Пресвятої Богородиці, цвинтар, рибний завод, тюрма, торгові та господарські будівлі.

Гардами на Південному Бузі називали споруди для вилову риби, що проіснували у цій місцині до 1945 року.

Назва *Гард* розповсюджувалась і на землі, контрольовані запорожцями на чолі з гардовим полковником, спершу вздовж Бугу, а потім поширилася на територію всієї Буго-Гардової паланки Війська Запорізького, розташованої у межиріччі Південного Бугу та Інгулу. Назву «Гард» знаходимо у польських та турецьких джерелах. Інші місцевості з такою назвою невідомі.

NATIONAL NATURE PARK «BUZKY HARD»

National Nature Park «Buzky Hard» of a total area 6138 ha was established by the Decree of the President of Ukraine of 30.04.2009.

Territory of the park numbers more than 1000 vascular plants, 40 mammal species, 190 bird and 32 fish species. Diversity of insects is 11000 species. More than 150 flora and fauna species listed in the Red Data Book of Ukraine, European Red List, European List of International Unit for Nature Protection, Bern Convention, regional protection list of Mykolaiv Region. 13 plant communities are listed in the Green Data Book of Ukraine.

98 archeological monuments (the first of them are 40-50 000 years) were found at the park territory.

There are palaeolith, mezolith, the late Stone Age, the Brazen and Stone Age, Bronze and Iron Age. Historical landscapes of Zaporiz'ka Sich with remains of buildings and many toponymical monuments have especial value.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «БУЗЬКИЙ ГАРД»

Гранітно-степове Побужжя – одна з найдавніших ділянок суші Євразії, яка не поринала в морські глибини близько 60 мільйонів років. Звідси значна кількість унікальних об'єктів живої природи, реліктів та ендеміків, а також середземноморських та гірсько-альпійських видів флори і фауни.

Підписи до фото:

- 1 – гвоздика бузька;
- 2 – смілка бузька;
- 3 – вишня Клокова;
- 4 – мерингія бузька;
- 5 – історичні пороги біля острова Гардового (2005 р.), нині затоплені;
- 6 – острів Гардовий (2005 р.) до затоплення порогів водами Південноукраїнського енергокомплексу.

Фото О. Деркача

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ

1. УРБODOBKИЛЛЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО МІСТА
2. РЕСУРСOCПOЖИВАННЯ СУЧАСНОГО МІСТА
- КОМПОНЕНТИ УРБODOBKИЛЛЯ
3. ЕКОЛОГІЗІЦІЯ РОЗВИТКУ МІСТ :
- ІНДИКАТОРИ ЗБАЛАНCOBAНОГО РОЗВИТКУ УРБODOBKИЛЛЯ
- УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ
4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УРБODOBKИЛЛЯ
5. ОЦІНЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ СТАНУ ЗБОРУ ТА УТИЛІЗАЦІЇ ПОБУТОВИХ ТА ПРОМИСЛОВИХ ВІДХОДІВ У МІСТІ
6. ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ПРОТЮЖЕЛЕДНИХ РЕАГЕНТІВ НА ДОВКІЛЛЯ МІСТА
7. ОЦІНЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ДЖЕРЕЛ АКУСТИЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРИ В МІСТІ

Таких ландшафтів вже ніколи не побачимо – ні ми, ні наші діти!